

Goreczky Tamás

**BURIÁN ISTVÁN, EGY MAGYAR DIPLOMATA AZ OSZTRÁK-MAGYAR
MONARCHIA SZOLGÁLATÁBAN**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Ress Imre tudományos főmunkatárs,
MTA Történettudományi Intézet

PPKE BTK

Piliscsaba

2010

I. Kutatási előzmények, témaválasztás

Egy történelmi korszak alaposabb ismeretéhez nélkülözhetetlenül hozzátartoznak az életrajzok. Ez akkor is igaz, ha nem egy korszak vezető politikusról, valamelyik meghatározó személyiségéről van szó, hanem csupán valakiről a második vonalból. Bár nagy eszmék meghirdetésével vagy nagy tettek végrehajtásával nem büszkélkedhettek, mégis fontos, hogy az ilyen politikusok életpályája is fel legyen dolgozva, mert ők, az „átlag” talán jobban jellemzik a kort, amelyben éltek, mint a kiemelkedő – és ezért jelentős mértékben egyedülálló – személyiségek.

Burián István ilyen politikus volt: nem alakítója, inkább szemlélője – időnként elszenvedője – korának. Neve szinte teljesen kitörlődött a magyar történelmi emlékezetből annak ellenére, hogy Burián hosszú konzuli és diplomataszolgálat után magyar szempontból is fontos tisztségeket töltött be Bécsben, az Osztrák-Magyar Monarchia különféle közös intézményeinek vezetőjeként.

Burián Istvánról nem született részletes életrajz. Tevékenységével elsőként Diószegi István foglalkozott, tőle jelent meg az első vázlatos Burián életrajz *A ballplatz-i palota utolsó gazdája* címmel a Kortárs folyóirat 1966/2. számában. Újabban Rész Imre *Magyarok a közös Pénzügyminisztériumban* című 2001-es tanulmánya foglalkozott Kállay Béni és Thallóczy Lajos mellett Burián István személyével, ez a tanulmány az életpálya főbb állomásainak felvázolásával hasznos kiindulópontot nyújt a további kutatásokhoz. Burián házasságával és apósághoz, Fejérváry Gézához fűződő kapcsolatával Hajdu Tibor foglalkozott részletesebben, *A miniszter és apósa (Burián István és Fejérváry Géza)* című tanulmánya a Történelmi Szemle 2007/4-es számában jelent meg.

Jelen munka Burián István diplomáciai karrierjének főbb állomásait tekinti át az első konzulátusi megbízatástól közös pénzügyminiszteri kinevezéséig. A téma alapvetően a diplomáciai karrierre történő szűkítésének oka volt, hogy

Burián közös külügyminiszteri tevékenységével (1915-17, majd rövid ideig 1918-ban) az általános diplomáciatörténeti és az I. világháború történetét feldolgozó munkák már részletesen foglalkoztak. Közös pénzügyminiszterségével (1903-1912) kapcsolatban pedig főként a Bosznia-Hercegovina történetét feldolgozó, a nemzetközi Balkán-kutatás eredményeit bemutató munkák szolgálnak fontos és megbízható adatokkal. Ezért célszerűnek tűnt a kutatást kizárólag a diplomáciai karrierre szűkíteni, amivel viszont a témába vágó szakirodalom eddig szinte egyáltalán nem foglalkozott.

Burián István politikai életútja igazi osztrák-magyar sikertörténet is lehetne, hiszen arról szól, hogyan lett egy szegény pozsonyi ügyvéd fiából egy ötvenmillió lakosú birodalom külügyminisztere. Mindez azonban csak részben fedti a valóságot, mert Burián István pályája nem nélkülözi azokat az ellentmondásokat, amelyek az egész dualista korszakot általánosságban jellemzik. Megítélése még ma sem egyértelmű a történetírásban, ami elsősorban a rendelkezésre álló források feltáratlanságával és azok kritikai vizsgálatának hiányával magyarázható. Jelen munka ehhez kíván segítséget nyújtani az életút főbb szakaszainak és eseményeinek áttekintésével.

II. A kutatás módszertana

Burián István 17 éves volt, amikor elhagyta Magyarországot, és egy rövid, átmeneti időszaktól eltekintve (1912-13) nem is tért vissza többé szülőföldjére. Hosszú külföldi konzuli és diplomáciai szolgálat után Bécsben töltött be különféle „közös”, összbirodalmi tisztségeket – közös pénzügy- és külügyminiszterség -, illetve 1913 és 1915 között király személye körüli miniszter volt Tisza István kormányában, szintén bécsi hivatali székhellyel. Mindebből az következik, hogy a politikai életút rekonstruálásához szükséges iratok – így például a bécsi közös

minisztériumok iratanyaga, vagy a konzuli- és követjelentések – szinte kivétel nélkül bécsi levéltárakban található.

A Magyarországon fellelhető források közül említést érdemel Burián István személyi hagyatéka elsősorban az 1903 és 1918 közötti évekből, amit a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára őriz, valamint a Hadtörténeti Levéltárban található naplói az 1891-1906 közti időszakból.

A munka szerzőjének az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány, illetve a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasaként többször is módja volt Bécsben kutatásokat folytatni. E kutatások során az alábbi iratanyagok vizsgálatára nyílt lehetőség:

1. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs, Ausztria:

a) Orientalische Akademie: Burián István 1872 és 1875 között a Keleti Akadémia növendéke volt, amelynek iratanyagát a Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzik.

Iratok: Administrative Registratur, F8, Kart. 276-277, 290-293.

Konsularakademie, Kart. 4, 5, 74.

Könyvek: 109 (Copien der Studienzeugnisse 1862-1871)

110 (Fortgangszeugnisse).

b) Konzuli tevékenysége: 1875 és 1886 között Alexandriában, Bukarestben, Belgrádban, Szófiában és Moszkvában teljesített konzuli – ez utóbbi városban főkonzuli – szolgálatot, ezért a konzulátusok iratai és személy szerint Burián István konzuli jelentései fontos forrásai a disszertációnak. E külföldi állomáshelyek közül különös figyelmet érdemel a Moszkvai főkonzulátus, amelyet 1882-től 1886-ig vezetett.

Iratok: Politisches Archiv (PA), Konsulate (XXXVIII), Moskau 1882-1886, Kart. 242, 247, 251, 255, 259.

c) *Követi működése*: 1886-tól 1903-ig Szófiában, Stuttgartban és Athénben teljesített diplomáciai szolgálatot; a jelentések és követutasítások jelentős mennyiségű és fontos iratanyagot képeznek.

Iratok: PA, XV Bulgarien 1887-1895, Kart. 24-39.

PA, VI Stuttgart 1896-1897, Kart. 42.

PA, XVI Griechenland 1897-1903, Kart. 49-55.

d) *Hagyatékok*: Nachlass Kállay, PA, XL, Kart. 333, 334

Nachlass Mérey, Kart. 9.

Nachlass Baernreither, Kart. 41-46.

e) *Külügyi tisztviselők személyi anyagai*: Administrative Registratur, Personalia

(F4): Stefan Burián: Kart. 44.

Anton Wolkenstein: Kart. 384.

Bécsi Levéltári kutatásait a disszertáció szerzője könyvtári kutatásokkal is kiegészítette az Österreichisches Staatsarchiv könyvtárában és az Österreichische Nationalbibliothekben, ahol a témába vágó széles körű nemzetközi szakirodalom mellett a korabeli sajtótermékek is megtalálhatók.

2. Magyarországi levéltári kutatások:

a) *Hadtörténelmi Levéltár, Budapest:*

- AKVI: Minősítvényi táblázat: Rajeczki Burián István (AKVI, 7788.)
- Personalia: 6/A: gróf Burián István iratai. a) csoport: Burián István naplója 1891-1906.

b) *Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Budapest:*

- Levelestár (Fond XI): Burián István levelei Thallóczy Lajoshoz (Fond XI/166.)
- Thallóczy Lajos naplója (Quart. Hung. 2549.): 1891. évi naplóbejegyzések.

c) *A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára, Budapest:*

- Burián István iratai (45. fond): Napló Burián István szófiai követségi idejéből 1890.

III. A kutatási eredmények összefoglalása

Burián István 1851. január 16-án született a Pozsony megyei Stomfán. Apja, id. Burián István előbb a Pálffy grófok, majd 1867-től a stomfai uradalmat megszerző Károlyi grófok mellett működött, mint ügyvéd és jószágigazgató. Így fia, ifj. Burián István is azon politikusok sorába tartozik, akik a társadalmi mobilitás egyik korszakra jellemző kiindulópontjáról, a grófi tisztartó vagy ügyvéd családjából indultak el, mint például Wekerle Sándor vagy Darányi Ignác.

Burián István 13 évesen, 1864-ben kezdte meg gimnáziumi tanulmányait a Pozsonyi Királyi Katolikus Főgimnázium ötödik osztályában. Tanulmányi előmenetele mindvégig kiváló volt, tanulmányi eredményei alapján minden félévben az osztály legjobbjai közé tartozott. 17 évesen 1868-ban érettségizett kitűnő eredménnyel, és még ugyanabban az évben felvételt nyert az Osztrák-Magyar Monarchia híres diplomataképző intézetébe, a Keleti Akadémiára.

Burián a Keleti Akadémián is kimagasló tanulmányi eredményeket ért el. Az 1868-as évfolyam egyik legjobb növendéke volt, vizsgáit mindig kiváló eredménnyel teljesítette. Legutolsó vizsgáit 1872-ben tette le, ezzel az elméletileg ötéves akadémiát mindössze három és fél év alatt teljes egészében elvégezte.

Hiába végezte el azonban valaki a Keleti Akadémiát mégoly kiváló eredménnyel is, egyáltalán nem volt magától értetődő, hogy rögtön fel is veszik konzuli szolgálatra. Noha a növendékek száma többé-kevésbé a Külügyminisztérium mindenkori személyzeti igényeihez igazodott, mégsem vettek fel minden végzett növendéket konzuli szolgálatra, de a Ballhausplatzra is igaz

volt, hogy a megüresedett tisztviselői helyekre nem kizárólag a Keleti Akadémia növendékei közül választották ki a megfelelő embereket. Burián István külügyi karrierje azonban a körülmények szerencsés összjátéka következtében rögtön az akadémia befejezése után elindulhatott. A kiegyezés után a magyarok a Monarchia diplomáciai karában meglehetősen alulreprezentáltak voltak, és a Ballhausplatzon keresték a magyarokat. Gróf Andrassy Gyula külügyminiszter (1871–1879), majd Kállay Béni minisztériumi osztályfőnök (1879–1882) mindent elkövetett, hogy a magyarok arányát a dualista Monarchia immáron közös cs. és kir. külügyi szolgálatban a paritásnak megfelelően növelje. A külügyi apparátusban ők ketten voltak Burián magyar mentorai, akik a kezdő konzulátusi tisztviselőt az első lépések megtételénél segítették, és pályáját a későbbiekben is sikerrel egyengették.

Andrassy felfedezettjei közül egyértelműen Burián István futotta be a legnagyobb karriert. Pályafutása 1872-ben vette kezdetét, amikor Andrassy III. osztályú konzuli gyakornoknak nevezte ki Alexandriába. Később Bukarestben, Belgrádban, majd Szófiában látott el alkonzuli és konzuli feladatokat. Első önálló megbízatását 1882-ben kapta, amikor moszkvai főkonzullá nevezték ki. Itt igazán megmutathatta képességeit, főként a társadalmi kapcsolatépítés és a politikai jelentéstétel területén. Felettesei mindvégig elégedettek voltak munkájával, így egyik előléptetés a másikat követte. 1886-ban Szófiába küldték mint diplomáciai ügyvivőt, majd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri címmel tüntették ki. Ezzel Burián több lépcsőfokot átugorva átlépett a konzuli testületből a diplomáciai karba. 1896-97-ben Stuttgartban képviselte az Osztrák-Magyar Monarchiát, majd 1897-ben visszatért a Balkánra mint athéni követ. Burián idővel ugyanolyan Balkán-szakértővé képezte magát, mint pártfogója, Kállay Béni közös pénzügyminiszter, így nem véletlen, hogy amikor 1903-ban Kállay meghalt, az uralkodó Buriánt nevezte ki a közös Pénzügyminisztérium élére.

Mindez újabb jelentős fordulat Burián István életében, hiszen ekkor lép át a diplomáciai karból a politikai életbe. Kinevezésében diplomataműltja ugyanúgy szerepet játszott, mint rokoni kapcsolata, ugyanakkor az is igaz, hogy az utódlás

ügyében a magyar miniszterelnöknek sem volt más személyi elképzelése, és semmi nem utal arra, hogy bármilyen formában élni kívánt volna javaslattevési jogával. Mindez egyszerre magyarázható a magyar politikai körökben megnyilvánuló egyre csökkenő érdeklődéssel a közös összbiriodalmi tisztségek iránt, valamint az 1903 nyarán kibontakozó magyar belpolitikai válsággal. Burián István tehát ugyanúgy az uralkodó jelöltje volt a közös pénzügyminiszteri tisztségre, mint hivatali elődje, Kállay Béni annak idején.

Kállay halála után az uralkodó a kialakult szokás szerint a külügyminisztert bízta meg a gazdátlaná váló közös pénzügyminisztérium vezetésével. Erről táviratban értesítette Gołuchowski külügyminisztert, és egyúttal arról is tájékoztatta, hogy Burián Istvánt szándékozik közös pénzügyminiszterré kinevezni. Ez a rendkívül gyors és zökkenőmentes miniszterváltás arra enged következtetni, hogy az uralkodó régebb óta számolt Buriánnal, mint akire egyszer még valamilyen fontosabb feladatot bízhat. Ugyanakkor az is igaz, hogy a dualista szokásjog értelmében az elhunyt Kállay Béni helyére magyar minisztert kellett találnia, és akkor, 1903-ban sem a magyar belpolitikában, sem a közös diplomáciai karban nem akadt más olyan magyar állampolgárságú személy, aki mindenben megfelelt volna a közös pénzügyminiszterrel szemben Bosznia-Hercegovina okkupációja óta támasztott különleges követelményeknek – ami nem volt más, mint a Balkán viszonyainak alapos ismerete. Ennek a kritériumnak Burián diplomata múltja alapján maradéktalanul megfelelt. Thallóczy Lajos említhető még, mint aki szóba jöhetett volna a közös pénzügyminiszteri tisztségre, de a közös Pénzügyminisztérium tapasztalt és nagy tudású levéltár-igazgatója nem rendelkezett olyan kapcsolatokkal és befolyásos pártfogókkal, mint az ekkor már bárói címet viselő Burián. Ez az eset is jó példája annak, hogy a képességek szükségesek, de önmagukban sokszor nem elégségesek egy kinevezéshez.

Burián ugyanakkor szürkébb, vezetői képességekkel és rátermettséggel kevésbé megáldott egyéniség volt, mint elődje, Kállay Béni. Legalábbis a személyével foglalkozó – főként osztrák – emlékirat-irodalomban így él alakja.

Mindez közös külügyminiszteri tevékenységére még inkább igaz. A világháború után valóságos emlékirat-özön árasztotta el Európát, ezek közül a Burián személyével is foglalkozó művek szinte kivétel nélkül olyan osztrák szerzők munkái, akik összességében negatív képet festenek a közös pénzügy-, majd külügyminiszter hivatali működéséről.

A világháborús vereség és összeomlás nyomasztó légkörében talán a legkiegyensúlyozottabb véleményt személyéről és közös miniszteri tevékenységéről a híres hadvezér, Moritz Auffenberg-Komarow báró fogalmazta meg emlékiratában. „Ismételt hosszú beszélgetéseink alkalmával” – emlékszik vissza Auffenberg – „azt a benyomást szereztem, hogy Burián kétségkívül egy, az átlagosnál messze tájékozottabb ember. Egy tanult és jó beszédkészséggel megáldott valaki, aki minden esetet nagy szorgalommal és alaposággal tanulmányozott. Hiba, amely felületességből származott volna, jóformán sohasem fordult elő nála. Hosszú konzuli szolgálata ellenére azonban egyre elméletibb lett... A Monarchia nagy céljainak megértést nem lehetett elvitatni tőle, túlzott magyarkodással sem lehetett vádolni, de mint az állam hajójának kormányosát a legviharosabb időkben, nem volt könnyű őt elképzelni.”¹

Burián István kétségkívül egy kitartó, nagy munkabírásu, világosan gondolkodó hivatalnok és diplomata volt, jó megfigyelő- és elemzőkészséggel. Követjelentéseiben mindig nagy aprólékossággal elemezte és értékelt az eseményeket, az összefüggéseket tisztán látta, következtetései is helytállóak voltak. Amikor viszont a birodalom sorsát alapvetően befolyásoló, fontos döntési pozíciókba emelkedett, előbb közös pénzügy-, majd közös külügyminiszterként ezek a képességek már nem voltak elegendők. Ezen a magas döntéshozói szinten már eredeti ötletekre, sokszor intuícóra, gyors reagálásra és spontán döntésekre lett volna szükség – mindez azonban Buriánnak nem volt erős oldala. Ez a kritika jogos, ugyanakkor legalább annyira igaz hivatali elődjére, Leopold Berchtoldra és

---

¹ Auffenberg-Komarow, Moritz Freiherr von: Aus Österreichs Höhe und Niedergang – Eine Lebensschilderung. München, 1921. 138.

utódjára, Ottokar Czerninre is. Különösen közös külügyminiszterségét szokta azzal a kritikával illetni a történetírás, hogy Burián a Monarchia külpolitikáját mindenben alárendelte a vezérkar elképzeléseinek, csak sodródott az eseményekkel, és egyedül a hadiszerencse kedvező alakulásától remélte a Monarchia megmenekülését. Ez alapvetően igaz, viszont nem feledhetjük, hogy háború idején a külpolitika mozgástere jelentősen beszűkül, és a döntő szó a katonáké.

IV. Publikációk

Recenziók:

- Goreczky Tamás: Mitteleuropa a német politikai gondolkodásban és földrajztudományban (Recenzió Hans-Dietrich. Schultz – Wolfgang Natter: Mitteleuropa. Conceptualisation of „its” space in and outside German geography c. tanulmányáról. European Review of History, Volume 10, Number 2, Summer 2003. 273-292.) In: KLIÓ Történelmi Szemlélő Folyóirat 2004/3. 18-21.
- Goreczky Tamás: A Lajtán innen és túl (Recenzió A Lajtán innen és túl – Elektronikus tanulmányok Somogyi Éva 70. születésnapjára c. ünnepi tanulmánykötetről.) In: Világtörténet 2010. (Megjelenés alatt)

Tanulmányok kötetben és periodikumban:

- Goreczky Tamás: Benjamin Kállay und die ungarische Delegation in den 1880er Jahren. In: Öt Kontinens – Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék tudományos közleményei. ELTE, Budapest, 2007. 75-84.
- Goreczky Tamás: Kállay Béni és a magyar delegáció az 1880-as években. In: Öt Kontinens 2007/3. 429-481.
- Goreczky Tamás: Diplomaten- und Konsularausbildung in der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. Ein Beitrag zur Institutionsgeschichte des Habsburgerreiches. In: Öt Kontinens – Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék tudományos közleményei. ELTE, Budapest, 2008. 131-142.
- Goreczky Tamás: Stefan Burián, ein ungarischer gemeinsamer Minister der Habsburgermonarchie im Spiegel der österreichischen Memoirenliteratur. In: Öt Kontinens – Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék tudományos közleményei. ELTE, Budapest, 2009. 187-202.

- Goreczky Tamás: Burián István, egy magyar diplomata és közös miniszter az Osztrák-Magyar Monarchia szolgálatában. In: Khronosz 2010. (Megjelenés alatt)
- Goreczky Tamás: Kállay Béni politikusi életútja közös pénzügyminiszteri kinevezéséig. In: Tanulmányok fél évezred magyar történelméből 2010. (Megjelenés alatt)
- Goreczky Tamás: Stefan Burián, ein ungarischer Diplomat und gemeinsamer Minister im Dienste der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. In: Öt Kontinens – Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék tudományos közleményei. ELTE, Budapest, 2010. (Megjelenés alatt)